

Mariusz Malinowski

Patriotyzm refleksyjny na co dzień

Scenariusze zajęć edukacyjnych

Mariusz Malinowski

Patriotyzm refleksyjny na co dzień

Scenariusze zajęć edukacyjnych

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Warszawa 2021

Redakcja językowa i korekta

Karolina Strugińska

Redakcja techniczna i skład

Barbara Jechalska

Projekt okładki, layout

Barbara Jechalska

Fotografia na okładce: © Anton_Sokolov/Bank zdjęć Photogenica

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Warszawa 2021

Wydanie II

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach licencji

Creative Commons Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne (CC BY-NC)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/pl/>

ISBN 978-83-66830-33-2

Ośrodek Rozwoju Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28

00-478 Warszawa

www.ore.edu.pl

Spis treści

I Wprowadzenie metodyczne: jaki patriotyzm w XXI wieku?	5
Kwestionariusz uczniowski <i>Rozpoznaj w sobie patriotę</i>	7
II Inspiracje lekcyjne	9
1. Podstawowe ujęcia patriotyzmu – refleksje nad pojęciem ojczyzny	9
2. Typologia patriotyczna	10
3. „Być fajnym Polakiem...”	11
4. Moja „walizka patriotyczna”	12
5. DNA patriotyzmu	12
6. Mój bohater narodowy	13
7. Skalowanie „termometru patriotycznego”	13
8. Patriotyzm – siła woli a poryw uczuć	13
9. Patriotyzm, czyli pierwszeństwo ojczyzny	14
10. Przyznawanie się do ojczyzny	15
11. Patriotyzm jako obowiązek	16
12. Asy patriotyzmu	17
13. Kolekcjonerzy złotych myśli o patriotyzmie	17
14. Dieta patriotyczna	17
15. Klasowa „Gazeta Patriotów Refleksyjnych”	17
16. Literacki bohater narodowy – mój idealny patriota	18
17. Archeologia patriotyczna	18
18. Rekonstrukcje patriotyzmu narodowego	18
19. W poszukiwaniu „patriotycznego IQ”	18
20. Obywatele symulujący patriotyzm	19
21. Patriotyzm refleksyjny – produkt <i>made in Poland!</i>	19
22. Czy nadchodzi epoka postpatriotyczna?	19
III Ogólna instrukcja metodyczna: szukamy tego, co interesujące	20
1. „Zalety, wady i to, co interesujące” (ZWI)	20
2. „Alternatywy, możliwości, wybory” (AMW)	21
3. „Rozważ wszystkie czynniki” (RWC)	22
4. „Skutki i następstwa” (SiN)	22
5. „Inne punkty widzenia” (IPW)	23
6. „Zbadaj obie strony” (ZOS)	23
IV Bibliografia	25

I Wprowadzenie metodyczne: jaki patriotyzm w XXI wieku?

NIE MA DRZEWA BEZ KORZENI
A CZŁOWIEKA BEZ OJCZYZNY

rys. Janusz Kapusta

Co ma robić nauczyciel, gdy chce rozmawiać z uczniami o patriotyzmie?

Odpowiedzi na to pytanie może być wiele. Proponuję np. przeprowadzić wśród uczniów specjalną ankietę *Rozpoznaj w sobie patriotę* (patrz niżej) – zapytać ich wprost, co wiedzą i myślą o patriotyzmie narodowym, jakie są ich doświadczenia i przekonania. Analiza wyników pozwoli zaplanować serię lekcji poświęconych patriotyzmowi, które ujmą tę trudną tematykę w ciekawy sposób. Gdy dowiemy się, co uczniowie tak naprawdę wiedzą i myślą o miłości do własnej ojczyzny, łatwiej będzie wzbudzić ich zainteresowanie. Jeśli podczas zajęć postawimy jedynie otwarte pytania, to istnieje duże niebezpieczeństwo, że uczniowie nie będą mieli ochoty wypowiadać się na temat patriotyzmu – tak jak to bywa w wielu innych przypadkach. Jeśli z kolei zaproponujemy indywidualną pracę pisemną (może nawet

anonimową?), to istnieje duża szansa, że zgromadzimy interesujący materiał bazujący na wiedzy i przekonaniach uczniów.

Ankieta dotyczy trzech najważniejszych w tym przypadku zagadnień: uczuć, zachowań i szeroko rozumianych postaw patriotycznych. Pytania kwestionariuszowe realizują następujący schemat: pytania o opinie, fakty, wiedzę, źródła informacji i motywy. Taki układ – jak swoisty papierek lakmusowy – wydobywa od uczniów prawdziwe opinie i ich przekonania o pojmowaniu osobistego patriotyzmu.

Kwestionariusz uczniowski *Rozpoznaj w sobie patriotę*

Postaraj się szczerze odpowiedzieć na poniższe pytania.

1. Gdy słyszę słowo „ojczyzna”, myślę (zaznacz jedno z pojęć):

kraj państwo obszar ziemi historia inne

2. Rozwiń poniższe niedokończone zdania:

Miłość do ojczyzny to dla mnie.....

Miłość do narodu to dla mnie.....

Krajobraz ojczysty to dla mnie.....

Potrawy narodowe to dla mnie.....

Wobec przywar narodowych, takich jak, zwykle.....

Obrzędy narodowe, takie jak....., są dla mnie źródłem.....

Przyroda ojczysta budzi we mnie.....

Gdy słyszę język ojczysty, będąc poza granicami kraju, odczuwam.....

Widząc pamiątki narodowe, które ktoś niszczy lub krytykuje, zwykle.....

3. Jakie czyny uważasz za szczególnie patriotyczne?

• W przeszłości (wymień przynajmniej trzy):

.....

• Obecnie (wymień przynajmniej trzy):

.....

• W przyszłości (wymień przynajmniej trzy):

.....

4. Czym jest dla Ciebie patriotyzm?

.....

5. Czy patriotyzm jest potrzebny w Twoim życiu?

.....

6. Czy reagujesz (jeżeli tak, to w jaki sposób) na wezwania do zachowywania postaw patriotycznych (jeżeli nie, to dlaczego)?

.....

7. Czy agitacja patriotyczna wywołuje w Tobie wzruszenie?

.....

8. Kiedy agitacja patriotyczna Cię denerwuje?

.....

1. Podstawowe ujęcia patriotyzmu – refleksje nad pojęciem ojczyzny

Rozpocznij lekcję od lektury tekstu o ojczyźnie w ujęciu o. Józefa Innocentego Marii Bocheńskiego.

Zgodnie z teorią polską Ojczyzna jest przedmiotem ontologicznie złożonym, choć etycznie prostym. Nie jest więc Ojczyzną: ani sam kraj (choć etymologia zdaje się to sugerować), ani sama grupa ludzka (np. grupa Polaków współczesnych), ani, tym bardziej, samo państwo polskie, ani inne podobne przedmioty, ale to wszystko razem. Natychmiast nasuwa się pytanie, pod jakim kątem widzenia jest ten zespół różnorodnych rzeczy i cech ujęty, gdy mówimy o miłości Ojczyzny – gdyż nie może ulegać wątpliwości, że cała komplikacja materialna Ojczyzny nie zmniejsza w żadnym stopniu jedności formalnej patriotyzmu. Chodzi więc o ustalenie cechy, która sprawia, że do tych wszystkich przedmiotów odnosimy się jako do jedności, jedną prostą postawą, zwaną patriotyzmem.

Idąc za myślą św. Tomasza z Akwinu, kraj, gromadę ludzką, historię, kulturę itp. zwane „Ojczyzną” ujmujemy, gdy o patriotyzm chodzi, pod kątem widzenia źródła naszego bytu, pojętego wszechstronnie, a więc zarówno fizycznie, jak i duchowo.

Jesteśmy takimi jakimi jesteśmy, dlatego żeśmy się w takim kraju, klimacie, w takich warunkach biologicznych i z takich rodziców urodzili, żeśmy się w takiej kulturze wychowali, że oddziaływały na nas zebrane w ciągu wieków i potężnie działające wpływy wszelkiego rodzaju, od fizykochemicznych do religijnych włącznie.

Ojczyzna to zatem rzeczywiście coś podobnego do ojca czy matki i nie myli się tradycja wielu ludów, gdy ją „matką” nazywa (*motherland*).

I. M. Bocheński, *O patriotyzmie*,

Wydawnictwo Odpowiedzialność i Czyn, Warszawa 1989

„Nie może istnieć coś, czego nie można narysować”: twierdzi Janusz Kapusta, wybitny polski ilustrator prasowy mieszkający w Nowym Jorku i Warszawie. Czesław Bielecki – z którym Janusz Kapusta wydał wspaniałą książkę *Głowa* – komentując jego wypowiedź, stwierdza, że nie można dobrze narysować form, których się przedtem nie pomyśli. Skoro zaś nie istnieje myśl niematerializowana w słowie czy obrazie, zapis słowny i rysunkowy jest ważnym testem tego, jak nasz umysł panuje nad kłębiącymi się w nim myślami.

Rysowanie ideogramów jest dobrym sprawdzianem poprawności proponowanych pomysłów. Dlatego rysowanie jest nie mniej ważne niż pisanie – pozwala innym językiem opisać mechanizm, sytuację, relację części do całości. Pisanie połączone z rysowaniem wymusza jasność myślenia o działaniu. A zatem do dzieła!

Poproś uczniów o przeczytanie powyższego tekstu, a następnie o wyrażenie w sposób graficzny ich stosunku wobec ojczyzny. Zasugeruj im, aby nie używali pojęć, a korzystali z wyobraźni graficznej i tworzyli ideogramy ukazujące ich osobiste wizje związane z postawami wobec ojczyzny, które reprezentują. Na wykonanie tego zadania przeznacz około dziesięć minut.

Po zakończeniu pracy grupowej zorganizuj klasowy wernisaż, podczas którego uczniowie opiszą powstałe ilustracje. Zgromadź uczniowskie wypowiedzi, zwłaszcza te zawierające skrajne poglądy, aby później móc je skonfrontować podczas ożywionej klasowej debaty. Omawianie sensowności kolejnych postaw patriotycznych – podawanie argumentów za i przeciw – może być dobrym sposobem wypracowania wizji „patriotyzmu jutra”. Prawdziwą chęć do refleksji o ojczyźnie może wzbudzić u uczniów także postawione wprost pytanie, czy miłość do ojczyzny jest czymś ważnym w życiu człowieka, czy nie.

Możesz zaproponować uczniom opracowanie odpowiedzi na to pytanie w grupach. Zapisz wybrane wypowiedzi na tablicy – podziel je w tabeli na te, które wskazują, że miłość do ojczyzny jest ważna, i te, które zaprzeczają temu stwierdzeniu. Zgromadzony materiał posłuży jako kanwa klasowej dyskusji.

2. Typologia patriotyczna

Zaproponuj uczniom model patriotyzmu oparty na archetypach ze świata zwierząt, według którego istnieją dwa typy patriotów – „patriota orzeł” i „patriota bocian”.

Rozpocznij zajęcia np. od zgromadzenia pierwszych skojarzeń na temat patrioty orła i patrioty bociana. Zapisz uczniowskie wypowiedzi na tablicy, aby można było je omówić i przedyskutować. Oto kilka przykładów do wykorzystania jako wstęp do dyskusji, jeśli zajdzie taka potrzeba:

- patriota orzeł: patriota „najwyższych lotów”, patriota walczący – „latający wysoko”, ambitny i dominujący, patriota „patrzący z wysoka”, „wiele widzący” itp.;
- patriota bocian: patriota sentymentalny – „zawsze wracający do ojczyzmy gniazda”, patriota „stąpający po ziemi”, patriota „przywiązany do miejsca”, „widzący szczegóły”.

W drugiej części lekcji możesz stworzyć wraz z uczniami ich własny katalog typów patriotyzmu. Poniżej przedstawiam przykładowy spis – gotowy do wykorzystania, gdyby uczniowie mieli trudność z inwencją i wskazaniem własnych propozycji: patrioci otwarci, patrioci zamknięci, patrioci nacjonałiści, patrioci kosmopolici, patrioci refleksyjni, patrioci bezmyślni... Możliwie szczegółowo omów z uczniami wypracowaną w klasie listę oraz przedyskutuj z nimi propozycje postaw patriotycznych, które mogłyby zyskać największą liczbę zwolenników.

3. „Być fajnym Polakiem...”

Podziel klasę na dwie grupy i poproś, aby uczniowie zastanowili się, co znaczy „być fajnym Polakiem” w Polsce (pierwsza grupa) i za granicą (druga grupa). Ustalcie wspólnie, gdzie łatwiej jest być „fajnym Polakiem”. W debacie powinny pojawić się argumenty wypracowane uprzednio w mniejszych grupach zadaniowych – najlepiej trzyosobowych.

Organizując zajęcia lekcyjne, możesz wykorzystać fragment tekstu ze wstępu do książki Romana Dmowskiego *Myśli nowoczesnego Polaka*.

Nierzadko spotykamy się ze zdaniem, że nowoczesny Polak powinien jak najmniej być Polakiem. Jedni powiadają, że w dzisiejszym praktycznym wieku trzeba myśleć o sobie, nie o Polsce, u innych zaś Polska ustępuje miejsca ludzkości. Tej książki nie piszę ani dla jednych, ani dla drugich.

Myślami swymi chcę się dzielić nie z tymi, dla których naród jest martwą cyfrą, zbiorowiskiem jednostek, mówiących pewnym językiem i zamieszkujących pewien obszar: rozumieją mnie tylko ci, którzy widzą w nim nierozłączną część społeczną, organicznie spójną, łączącą jednostkę ludzką niezliczonymi więzami, z których jedne mają swój początek w zamierzchłej przeszłości, inne w historii i tradycji, inne wreszcie, mające wzbogacić treść tej rasy, tradycji, charakteru narodowego, tworzą się dziś, by w przyszłości dopiero silniej się zacieśnić. Piszę nie dla tych, których dla polskości trzeba pozyskiwać dopiero, ale dla tych, którzy głęboko czują swą łączność z narodem, z jego życiem, potrzebami, dążeniami, którzy uznają obowiązek udziału w jego pracach i walkach. (...)

Jestem Polakiem – to słowo w głębszym rozumieniu wiele znaczy... Jestem nim nie dlatego tylko, że mówię po polsku, że inni mówiący tym samym językiem są mi duchowo bliżsi i bardziej dla mnie zrozumiali, że pewne moje osobiste sprawy łączą mnie bliżej z nimi, niż z obcymi, ale także dlatego, że obok sfery życia osobistego, indywidualnego, znam zbiorowe życie narodu, którego jestem częścią, że obok swoich spraw i interesów osobistych znam sprawy narodowe, interesy Polski jako całość, interesy najwyższe, dla których należy poświęcić to, czego dla osobistych spraw poświęcić nie wolno. Jestem Polakiem – to znaczy, że należę do narodu polskiego na całym jego obszarze i przez cały czas jego istnienia zarówno dziś, jak w wiekach ubiegłych i w przyszłości; to znaczy, że czuję swą ścisłą łączność z całą Polską: z dzisiejszą, która cierpi prześladowanie bądź cieszy się strzępami swobód narodowych, bądź pracuje i walczy, bądź gnuśnieje w beczynności, bądź w ciemności swej nie ma nawet poczucia narodowego istnienia; z przeszłą – z tą, która przed tysiącleciem dźwigała się dopiero, skupiając koło siebie pierwotne pozbawione indywidualności politycznej szczepy; i z tą, która w połowie przebytej drogi dziejowej rozpościerała się szeroko, groziła sąsiadom swą potęgą i kroczyła szybko po drodze cywilizacyjnego postępu; i z tą, która później staczała się ku upadkowi, grzęzła w cywilizacyjnym zastoju, gotując sobie rozkład sił narodowych i zagładę państwa; i z tą, która później walczyła bezskutecznie o wolność i niezawisły byt państwowy; z przyszłą wreszcie, bez względu na to, czy zmarnuje ona pracę poprzednich pokoleń, czy wywalczy sobie własne państwo, czy zdobędzie stanowisko w pierwszym szeregu narodów.

Wszystko co polskie jest moje: niczego się wyrzec nie mogę. Wolno mi być dumnym z tego, co w Polsce jest wielkie, ale muszę przyjąć i upokorzenie, które spada na naród za to, co jest w nim marne. Jestem Polakiem – więc całą rozległą stroną swego ducha żyję życiem Polski, jej uczuciami i myślami, jej potrzebami, dążeniami i aspiracjami. Im więcej nim jestem, tym mniej z jej życia jest mi obce i tym silniej chcę, żeby to, co w mym przekonaniu stanowi najwyższy wyraz życia, stało się własnością całego narodu.

Roman Dmowski, *Myśli nowoczesnego Polaka*,
Nortom, Wrocław 1994

4. Moja „walizka patriotyczna”

Zaproponuj uczniom następujący scenariusz:

Wyobraź sobie, że wyjeżdżasz za granicę na 10 lat. Które swoje „patriotyczne przyzwyczajenia” zabierzesz ze sobą? Możesz wziąć pod uwagę wszystko, co przychodzi ci na myśl jako nasze narodowe wyposażenie – potrawy, książki, płyty z muzyką, obyczaje, obrzędy...

Poproś, aby uczniowie przygotowali odpowiedzi w parach, a następnie przedyskutuj z nimi wszystkie zgłoszone propozycje. Pod koniec rozmowy poproś, aby wybrali tylko jedno „patriotyczne przyzwyczajenie” niezbędne za granicą i uzasadnili swój wybór. O ile to możliwe, zapowiedz temat dyskusji, która odbędzie się na następnej lekcji – zapytaj prowokacyjnie, czego nie wolno ze sobą zabrać.

5. DNA patriotyzmu

Kod DNA to biologiczny klucz do natury człowieka. A jaka jest natura patriotyzmu?

Poproś uczniów, aby samodzielnie uzupełnili akrostych pojęcia „patriotyzm” – dodali wyrazy lub sekwencje zdaniowe do wszystkich liter. Następnie omówcie wszystkie propozycje i wybierzcie najciekawsze określenia patriotyzmu.

P –
A –
T –
R –
I –
O –
T –
Y –
Z –
M –

6. Mój bohater narodowy

Razem z uczniami poszukaj postaci historycznej, którą można uznać za bohatera – wzór do naśladowania i poznawania. Następnie poproś ich o przygotowanie 15-minutowych prezentacji poświęconych „osobistym” bohaterom narodowym (prezentacje będą się odbywać kolejno w umówionym wcześniej terminie). Wystąpienia powinny zawierać zestawienie cech bohaterów, prezentację ich czynów i osiągnięć, a także uzasadnienie wyboru danego bohatera i wskazanie jego godnych naśladowania cech.

7. Skalowanie „termometru patriotycznego”

Rozpocznij lekcję od refleksji, że nawet zatwardziałym antypatriotom nieobce są emocje patriotyczne, np. gdy gra polska drużyna piłkarska, oni zwykle także jej kibicują. Możesz zadać następujące pytania: Co każe antypatriotom „być za” swoją drużyną, a nie dopingować drużynę innej nacji? Jak wyskalować „termometr”, którym można by mierzyć hipotetyczny poziom „temperatury patriotycznego napięcia”? Skąd się biorą takie uczucia? Jak zmierzyć temperaturę uczuć wobec Polski, a jak wobec Europy i innych krajów? Jaka powinna być skala „termometru uczuć i emocji patriotycznych”? Przedyskutuj z uczniami zagadnienia związane z „temperaturą” patriotyczną.

8. Patriotyzm – siła woli a poryw uczuć

Rozpocznij lekcję od lektury poniższego tekstu J.I.M. Bocheńskiego.

Jako dział sprawiedliwości patriotyzm ma przede wszystkim siedzibę nie w uczuciu, ale w woli – jest pewną sprawnością woli, pozwalającą na energiczne i stosunkowo łatwe pełnienie obowiązku wobec Ojczyzny. Nie jest on więc uczuciem – aczkolwiek uczucie patriotyczne może walczyć się przyczynić do jej należytego działania. Nie ten więc jest dobrym patriotą, kto ma najgorętsze uczucia patriotyczne, ale ten, kto potrafi najlepiej swój obowiązek patriotyczny spełnić, innymi słowami – ten, kto ma najsilniejszą po temu wolę.

Istnieje jednak dwojaka różnica między sprawiedliwością pospolitą, tj. wymienną, a miłością Ojczyzny: Podczas gdy w dziedzinie sprawiedliwości wymiennej dług jest zawsze ściśle określony (w zasadzie) i skończony, w dziedzinie patriotyzmu, podobnie zresztą, gdy chodzi o religię i miłość rodziców, winniśmy drugiej stronie wszystko, czym jesteśmy i nie potrafimy nigdy naszego długu w pełni spłacić – tak że jest on dla nas w pewnym tego słowa znaczeniu nieskończonym.

Podczas gdy kontrahent albo pokrzywdzony jest zawsze czymś zupełnie różnym od nas (jako taki), czymś obcym i zewnętrznym, w dziedzinie miłości Ojczyzny zachodzi stosunek części do całości: Ojczyzna nie jest obcym kontrahentem, ale czymś większym od nas, czego jesteśmy tylko częścią – analogicznie do sytuacji w religii i miłości rodziców.

Nie wynika z tego, by obowiązki wobec Ojczyzny nie posiadały mocy czysto prawnej, charakterystycznej dla sprawiedliwości, ale posiadają one równocześnie jeszcze inny charakter czegoś bardziej, jeśli wolno się tak wyrazić, intymnego, silniej związanego z naszą osobowością, i w konsekwencji (jak w braku innego wyrażenia mówimy), świętszego – podobnie jak obowiązki wobec rodziców. Zastrzec się należy, że wyrażenie „świętszy” nie jest ściśle, gdyż świętość jest wartością innego jeszcze, wyższego typu. Chodzi o wypowiedzenie myśli, że wartość reprezentowana przez ojczyznę jest wartością wyżej cenioną niż np. wartość zwykłej uczciwości.

I. M. Bocheński, *O patriotyzmie*,

Wydawnictwo Odpowiedzialność i Czyn, Warszawa 1989

Zapisz na tablicy fragment z wcześniej przeczytanego tekstu źródłowego – „Nie ten więc jest dobrym patriotą, kto ma najgorętsze uczucia patriotyczne, ale ten, kto potrafi najlepiej swój obowiązek patriotyczny spełnić, innymi słowami – ten, kto ma najsilniejszą po temu wolę” – a następnie poproś uczniów o pisemny komentarz. Po upływie dziesięciu minut odczytaj kilka prac (maksymalnie sześć) oraz wynotuj na tablicy najciekawsze fragmenty z prezentowanych wypowiedzi. W oparciu o nie rozpocznij dyskusję.

9. Patriotyzm, czyli pierwszeństwo ojczyzny

Rozpocznij lekcję od lektury poniższego tekstu Bocheńskiego.

Nasuwa się tutaj pozornie trudne pytanie: dlaczego właśnie Ojczyznę miłujemy i każemy miłować bardziej niż inne wspólnoty, szersze albo mniejsze? Gmina jest wspólnotą mniejszą od Ojczyzny, a jednak interes gminy winien, według przyjętych obecnie powszechnie norm, ustąpić interesowi Ojczyzny – co więcej, nawet interes rodziny każe normalne polskie sumienie poświęcić interesowi Polski. Podobnie Europa jest wspólnotą większą niż Polska, a jednak nigdy sumienie nie żąda od nas zapomnienia o interesach polskich na rzecz europejskich. Nasuwa się pytanie, czy owa norma moralna ma uzasadnienie, a jeśli tak, to jakie?

Wypada tutaj najpierw powiedzieć, że zagadnienie postawione abstrakcyjnie nie ma sensu, gdyż niemal każda ojczyzna odgrywa w życiu jednostek odmienną rolę niż jakakolwiek inna. Sens ma natomiast pytanie, czy w owym długim szeregu różnych wspólnot istnieje zawsze taka, która posiada pewien prymat nad innymi i dlaczego. Otóż wydaje się, że niewątpliwie tak jest: a mianowicie wydaje się, że kultura, najważniejszy składnik Ojczyzny, jest zawsze dziełem pewnej określonej jednostki terytorialnej i społecznej, która jako taka znacznie większych nabywa praw do naszej służby niż pozostałe. W Polsce taką jednostką niezmiernie przewyższającą inne swoim znaczeniem kulturalnym, a więc i wpływem na to, czym jesteśmy i, co za tym idzie, prawem do nas – jest Polska jako całość. To, czym jesteśmy duchowo (a to jest czynnik w człowieku najważniejszy), jest w znacznej mierze jej zasługą; żadna rodzina, gmina, dzielnica, a także – zdaniem piszącego te słowa – Europa jako całość, nie mogą się równać

z jej wpływem. Stąd istnieje prymat miłości Ojczyzny przed innymi miłościami, pomijając już względy specjalne występujące w etyce wojennej, o których tutaj pisać nie możemy.

Wypada jednak zaznaczyć, że Ojczyzna jest już z wymienionych względów przedmiotem skończonym w czasie i prawdopodobnie przyjdzie czas, w którym jej miejsce zajmą inne, być może większe, być może mniejsze, przedmioty. Obecnie jednak w Polsce o primacie Ojczyzny nad innymi przedmiotami miłości wątpić nie można i bodaj długi czas upłynie, nim cokolwiek się w tym położeniu zmieni.

I. M. Bocheński, *O patriotyzmie*,
Wydawnictwo Odpowiedzialność i Czyn, Warszawa 1989

Zapisz na tablicy fragment wcześniej przeczytanego tekstu źródłowego – „(...) dlaczego właśnie Ojczyznę miłujemy i każemy miłować bardziej niż inne wspólnoty, szersze albo mniejsze?” – a następnie poproś uczniów o pisemną odpowiedź na postawione w nim pytanie. Po upływie dziesięciu minut odczytaj kilka prac (maksymalnie sześć) oraz wynotuj na tablicy najciekawsze fragmenty z prezentowanych wypowiedzi. W oparciu o cytaty rozpocznij dyskusję.

10. Przyznawanie się do ojczyzny

Rozpocznij lekcję od lektury poniższego tekstu J.I.M. Bocheńskiego.

Do kogo stosuje się norma etyczna obowiązku przyznawania się do Ojczyzny? Tj., innymi słowami, kto grzeszy, o ile inną miłość stawia ponad miłość np. Polski? Teoretycznie odpowiedź jest prosta: ten, kto jest Polakiem, tj. czyja osobowość została ukształtowana przez Polskę. Niestety, w praktyce nie zawsze można to określić wystarczająco jasno – prawnicy, z braku tej jasności, nigdy prawdopodobnie nie zgodzą się na wprowadzenie do prawa nawet pojęcia Ojczyzny. Są wprawdzie liczne wypadki, gdzie nie może ulegać wątpliwości, że dany człowiek obowiązki wobec tej czy innej Ojczyzny posiada. Tak np. człowiek o polskim nazwisku, mający polskich rodziców, wychowany w Polsce i którego językiem potocznym jest język polski, posiada niewątpliwie wszystkie obowiązki Polaka – i gdyby zaparł się polskości, grzeszyłby (prawdopodobnie nawet śmiertelnie), a to dlatego, że nie chciałby spełniać obowiązków wyraźnie na nim ciążyących z tytułu wychowania i urodzenia. Ale bywają wypadki mniej jasne, w których zdecydować musi przyznanie się do danej narodowości.

Nie wynika z tego jednak, by owo przyznanie się zależało od wolnego wyboru. Przynależność do określonej Ojczyzny jest pewnym zobowiązaniem wobec dawcy życia i kultury, opartym na pewnych zależnościach faktycznych (urodzeniu, wychowaniu itp.), z drugiej strony przejawia się w strukturze psychicznej, która określa, że dany człowiek jest Polakiem np., a nie Niemcem. Akt woli nie może zmienić ani owej zależności faktycznej, ani posiadanej struktury duchowej, a mianowicie cech charakteru, zrozumienia dla pewnych wartości, nabytego obyczaju itp. Wobec tego akt zerwania z własną Ojczyzną jest etycznie fałszywy, czyli grzeszny:

stanowi jednostronne zerwanie zobowiązań ciążących na człowieku – jest w dziedzinie sprawiedliwości prostą nieuczciwością (odmową spełnienia obowiązku), a w dziedzinie miłości czymś jeszcze gorszym, co opinia publiczna piętnuje jako podłość.

Wynika stąd wniosek, że władza ojczysta ma prawo karać renegatów i, w razie gdyby występowali przeciw własnej Ojczyźnie, traktować ich jako zdrajców.

I. M. Bocheński, *O patriotyzmie*,
Wydawnictwo Odpowiedzialność i Czyn, Warszawa 1989

Zapisz na tablicy fragment wcześniej przeczytanego tekstu źródłowego – „(...) władza ojczysta ma prawo karać renegatów i, w razie gdyby występowali przeciw własnej Ojczyźnie, traktować ich jako zdrajców” – i poproś uczniów o pisemną wypowiedź na ten temat. Po upływie dziesięciu minut odczytaj kilka prac (maksymalnie sześć) oraz wynotuj na tablicy najciekawsze stwierdzenia. W oparciu o nie rozpocznij dyskusję.

11. Patriotyzm jako obowiązek

Rozpocznij lekcję od lektury poniższego tekstu J.I.M Bocheńskiego.

Obowiązki patriotyczne wobec samego siebie nie wyczerpują oczywiście całej deontologii miłości Ojczyzny. Kultura ojczysta jest tworem Ojczyzny jako całości – istnieje zatem obowiązek takiego działania, aby mogła ona jako całość istnieć, działać jak najskuteczniej i rozwijać tę kulturę. Co więcej, zarówno sprawiedliwość, jak i miłość domagają się, aby jednostka ponosiła na rzecz Ojczyzny ofiary osobiste. Dadzą się one uszeregować w następujący zespół norm:

Istnieje obowiązek takiego działania, aby Ojczyzna mogła istnieć i żyć pomyślnie. Wynika stąd zasadniczy obowiązek patriotyczny interesowania się tak zwaną polityką, tj. po prostu sprawami ojczystymi, gospodarką i życiem Ojczyzny. W pewnych okresach (np. w czasie pełnienia służby wojskowej), może nie być wskazane czynne zajmowanie się polityką, ale zainteresowanie się nią jest nie tylko prawem, lecz i obowiązkiem każdego [obywatela].

Istnieje obowiązek wspomagania całości własnymi siłami (pracą, pieniędzmi itp.) – przy czym Ojczyzna może dochodzić tego prawa siłą (jako że patriotyzm oparty jest na sprawiedliwości). W zasadzie nie ma granic pod tym względem: sprawa Ojczyzny jest sprawą o tyle ważniejszą i etycznie wyższą od interesu jednostki, że ta ostatnia może być powołana, o ile dobro Ojczyzny tego wymaga, do oddania wszystkiego co posiada i całej swojej pracy [na rzecz jej ratowania] – oczywiście tylko w razie skrajnej potrzeby i zgodnie z zasadami równomiernego rozdziału ciężarów itp.

Istnieje wreszcie obowiązek poświęcenia życia dla Ojczyzny, o ile zajdzie potrzeba. A mianowicie, wbrew temu, co twierdzą niektórzy pacyfści, życie ludzkie nie jest bynajmniej najwyższą wartością i dobra reprezentowane przez Ojczyznę są z reguły wartościami

wyższymi. Skądinąd pod względem doczesnym człowiek jest tylko częścią społeczeństwa i winien się poświęcić, tak jak ręka poświęca się dla ratowania życia całości.

I. M. Bocheński, *O patriotyzmie*,
Wydawnictwo Odpowiedzialność i Czyn, Warszawa 1989

Podziel uczniów na trzy grupy. Każdej z nich poleć pisemne opracowanie listy wad i listy zalet jednego z „obowiązków względem Ojczyzny” omówionych w tekście. Po upływie około 15 minut rozpocznij dyskusję.

12. Asy patriotyzmu

Rozpocznij lekcję od zadania serii pytań, np. Co to znaczy być asem? W jaki sposób zostać asem? czy Jak stać się wyróżniającą osobowością patrioty refleksyjnego? Zasugeruj, aby uczniowie pisemnie przedstawili wizerunek asa patriotyzmu, pamiętając o cechach ogólnie charakteryzujących osobę wyróżniającą się w jakiejś dziedzinie.

13. Kolekcjonerzy złotych myśli o patriotyzmie

Poproś uczniów, aby przygotowali listę dziesięciu złotych myśli: aforyzmów, przysłów lub cytatów na temat patriotyzmu – wyszukanych w różnych źródłach papierowych i cyfrowych. Następnie zaaranżuj klasowy „festiwal”, w trakcie którego odbędzie się przegląd zgromadzonych przykładów. Razem z uczniami stwórz komitet jurorów, który wybierze trzy najbardziej intrygujące i sugestywne złote myśli opisujące patriotyzm. Zachęć uczniów, aby wspólnie stworzyli klasową „tablicę patriotyczną” i zapisali na niej wyróżnione przykłady.

14. Dieta patriotyczna

Zapisz na tablicy cytaty: „Losy narodów zależą od sposobu ich odżywiania, od narodowych potraw, od soków czerpanych z ziemi i od ich obyczajów” (G.C. Vanini) i zapytaj uczniów, czy znają potrawy charakterystyczne dla poszczególnych krajów. Z podanych odpowiedzi stwórz listę przykładów tzw. potraw narodowych. Możesz również zaaranżować dyskusję dotyczącą sposobów i stylów spożywania jedzenia (np. jedzenie rękoma, widelcem, pałeczkami itp.) jako specyficznych wyróżników narodowych.

15. Klasowa „Gazeta Patriotów Refleksyjnych”

Poproś uczniów o wskazanie patriotycznych tematów, które chcieliby poruszyć w klasowej gazetce. Podpowiedz im, aby szukali inspiracji w notatkach z dotychczasowych zajęć. Zachęć ich także do opracowania folderu zapowiadającego szkolną akademię poświęconą wybranym wątkom patriotycznym.

16. Literacki bohater narodowy – mój idealny patriota

Poproś uczniów o wskazanie godnych naśladowania bohaterów literackich. Z podanych propozycji wybierzcie trzy. Podziel uczniów na grupy i poleć im przygotowanie prezentacji – możliwie najpełniej ukazujących patriotyzm wybranych bohaterów literackich.

Zadaj pracę domową: napisanie rozprawki, w której uczniowie uargumentują wybór tej, a nie innej postaci, oraz powody fascynacji nią.

17. Archeologia patriotyczna

Zachęć uczniów do refleksji o patriotyzmie staropolskim i poproś ich o odnalezienie (w literaturze, materiałach źródłowych, opracowaniach) historycznych opisów patriotyzmu i wizerunków patriotów dawnych epok. Zapytaj także o patriotyzm odrodzeniowy, barokowy, oświeceniowy, romantyczny i młodopolski. Zaplanuj prezentację wyników poszukiwań na kilka kolejnych lekcji. Powstałe opracowania można wykorzystać jako bazę do tworzenia szkolnych uroczystości i akademii.

18. Rekonstrukcje patriotyzmu narodowego

Na początku zajęć zapytaj uczniów, czy polskiemu patriotyzmowi potrzebna jest „narodowa autoterapia”. Możesz podzielić się z nimi refleksją, że okaleczenie świadomości historycznej wymaga zastosowania nowych narracji określających patriotyzm: pojęciowych, znaczeniowych, świadomościowych oraz tych z zakresu postaw społecznych.

Zapytaj uczniów o ich stosunek do antypolonizmu (czyli krzewienia „czarnej legendy” Polski i Polaków) i polonocentryzmu (czyli kreowania nieracjonalnej „uczuciowej pychy narodowej”), o znaczenie terminu patriotyzm (czy jest obecnie jedynie „zabytkiem pojęciowym”) oraz ich opinie o polskim syndromie zwanym „obłędem powstańczo-konspiracyjnym”. Na podstawie tych pytań możesz aranżować intrygujące dyskusje lekcyjne.

19. W poszukiwaniu „patriotycznego IQ”

Zapytaj uczniów, jaki powinien być „rozumny patriotyzm”, który uwzględniłby polski temperament narodowy. Zaproponuj im stworzenie ankiety na temat stosunku młodych ludzi do patriotyzmu. Oto przykładowa lista pytań do kwestionariusza:

- Kiedy ostatnio zastanawiałeś się, czym jest patriotyzm?
- Czy popierasz agitację patriotyczną? Jeżeli tak, to jaką, a jeżeli nie, to dlaczego?
- Z czym Ci się kojarzy stwierdzenie „ociemniały patriotyzm”?
- Jakie są cechy konstytutywne „ducha polskości”?
- Z czym Ci się kojarzy sformułowanie „cepelia patriotyczna”?
- Jakie symbole narodowe uważasz za szczególnie cenne?

- Co wiesz na temat hymnu narodowego?
- Co wiesz o tradycji godła narodowego?
- Czy znasz historię flagi narodowej?

Odpowiedzi na powyższe pytania (które mają za zadanie być jedynie inspiracją dla uczniowskich propozycji) będą punktem wyjścia do dyskusji o współczesnej wartości patriotyzmu.

20. Obywatele symulujący patriotyzm

Przeprowadź miniankiętę, która będzie zaczątkiem dyskusji klasowej. Zapytaj uczniów, co myślą o ludziach, którzy udają miłość do ojczyzny lub którzy są wobec niej obojętni, oraz jak identyfikować takie postawy społeczne. Postaraj się skierować uwagę uczniów na to, jak wyglądają i dają się rozpoznać prawdziwe i fałszywe postawy patriotyczne. Możesz podzielić się z nimi refleksją, że na ogół łatwiej jest wskazać przykłady patriotów historycznych, trudniej natomiast rozpoznać tych współczesnych. Prowadząc dyskusję, staraj się określać praktyczne kryteria umożliwiające rozpoznawanie prawdziwych patriotów oraz odróżnianie ich od symulantów i fałszywych patriotów.

21. Patriotyzm refleksyjny – produkt *made in Poland!*

Zapytaj uczniów, jak przedstawić patriotyzm refleksyjny jako dobry produkt rozumnego patriotyzmu narodowego we wspólnocie europejskiej. Poproś ich, aby spróbowali ukazać specyfikę polskiego patriotyzmu jako czegoś atrakcyjnego dla obywateli krajów wspólnoty europejskiej. Dobrze, jeśli uczniowie wykonają to zadanie w grupach – powstanie wtedy wiele referatów zawierających pomysły, inspiracje i kreatywne rozwiązania.

Celem tego zadania jest zebranie tych cech polskiego patriotyzmu, z których uczniowie są dumni i którymi chcieliby się pochwalić, którym nadaliby etykietkę *made in Poland*. Dyskusja może wykazać, że patriotyzm nie jest produktem eksportowym – takie przekonanie zaprezentuje prawdopodobnie większość uczniów w klasie. Postaraj się jednak zgromadzić jak największą liczbę uczniowskich argumentów przemawiających za takim poglądem.

22. Czy nadchodzi epoka postpatriotyczna?

Podziel się z uczniami refleksją, iż wielu młodych Polaków twierdzi obecnie, że nie są już Polakami, lecz Europejczykami. Zapytaj, czy to oznacza, że polski sposób życia jest już dla nich archaizmem, oraz czy nowi patrioci są związani z ideą Europy, ale bez konieczności społecznego identyfikowania się z pochodzeniem narodowym. Poproś uczniów o skomentowanie słów Stanisława Brzozowskiego: „Człowiek bez narodu jest duszą bez treści, obojętną, niebezpieczną i szkodliwą” – a następnie rozpocznij dyskusję na temat cech epoki postpatriotycznej.

Ogólna instrukcja metodyczna: szukamy tego, co interesujące¹

Metoda używania narzędzi myślowych w celu aktywizowania dyskusji lekcyjnych polega na pracy z naszą **uwagą**. Co jest potrzebne, aby stać się osobą skoncentrowaną na określonym temacie, po prostu – uważną intelektualnie? Konieczne jest:

- **skoncentrowanie** uwagi,
- **ukierunkowanie** uwagi,
- **sterowanie** uwagą.

Skoncentrowanie uwagi polega na najprostszym „zatrzymaniu się”. Oto przykład: gdy słyszymy, że ktoś krzyczy: „Uwaga!”, zwykle zatrzymujemy się i rozglądamy wokoło w celu dostrzeżenia ewentualnego zagrożenia. To rozglądanie jest właśnie ukierunkowaniem się na to, co ważne. Musi ono podlegać świadomemu sterowaniu, bo inaczej jest tylko spontanicznym i niekiedy chaotycznym zachowaniem. To właśnie „zatrzymanie” i „ukierunkowane rozejrzenie się” stanowią bazę dla wnikliwej postawy, którą chcemy osiągnąć. Dzięki niej możemy dostrzec, co jest ważne poznawczo w materiale wykorzystywanym podczas przygotowań do rozmowy, dyskusji czy debaty.

Weźmy inny przykład: czy biegnąc, uda nam się zrobić komuś dobre i wyraźne zdjęcie portretowe? Nie – jeśli się nie zatrzymamy, zdjęcie na pewno wyjdzie „poruszone”. Zazwyczaj jeśli podczas nauki słuchamy muzyki, mamy włączony telewizor lub rozmawiamy przez telefon, trudno jest uzyskać dobrą „fotografię” opanowywanej wiedzy w naszym umyśle. Aby dobrze opanować jakąś kwestię, trzeba skupić się wyłącznie na niej, potrzebny jest też właściwy nastrój „zatrzymania się”.

Proponuję zapoznanie się z sześcioma najefektywniejszymi narzędziami myślenia opisanymi tutaj w telegraficznym skrócie (dziś należałoby chyba powiedzieć – „SMS-owym”...), efektywnie wspomagającymi prowadzenie dociekań. Są to: „zalety, wady i to, co interesujące” (ZWI), „alternatywy, możliwości, wybory” (AMW), „rozważ wszystkie czynniki” (RWC), „skutki i następstwa” (SiN), „inne punkty widzenia” (IPW), „zbadaj obie strony” (ZOS).

1. „Zalety, wady i to, co interesujące” (ZWI)

ZWI jest narzędziem myślowym do ukierunkowywania uwagi kolejno na trzy obszary: najpierw na „plusy”, później na „minusy”, a następnie na to, co jest interesujące w treściach, których się uczymy. Posługując się tym narzędziem rozmyślnie i konsekwentnie, kierujemy naszą uwagę najpierw na zalety (i tylko na zalety), potem na wady, a na koniec na elementy wzbudzające zainteresowanie, bez względu na ich dodatnią czy ujemną wartość.

¹ Rozdział opracowany na podstawie oznaczonych gwiazdkami publikacji zawartych w bibliografii.

ZWI jest schematem **rozszerzającym pole poznawczej percepcji**, poprawiającym rozpoznanie w problemie czy sytuacji. Trzeba po prostu aktywnie patrzeć najpierw w jednym, potem w drugim, a następnie w trzecim kierunku – pozwala to uzyskać pełny skoncentrowany obraz sytuacji, problemu czy zagadnienia.

ZWI można zastosować np. do budowania tradycyjnych charakterystyk postaci bohaterów literackich. Czy sporządzenie osobnych list zalet, wad i innych wyjątkowo interesujących cech osobowości nie ułatwia „ułożenia w pamięci” portretu Kmicica czy Wokulskiego?

Stosowanie ZWI jest przydatne wszędzie tam, gdzie dominują opinie i reakcje oparte na uprzedzeniach i zastałych przekonaniach, nie zawsze słusznych. Daje ono możliwość tworzenia kreatywnych interpretacji. Należy podkreślić, że stosowanie ZWI to nie to samo, co sporządzanie listy wszystkich argumentów za i przeciw. Sporządzanie takiej listy jest raczej ćwiczeniem się w dwuwartościowym ocenianiu. W narzędziu ZWI kierunek rozoznania poznawczego wyznaczamy dodatkowo parametrem „tego, co interesujące”, co pozwala rozważyć wszystkie te aspekty, które nie mieszczą się ani w kategorii „za” (plus), ani „przeciw” (minus).

Dzięki kategorii „interesujące” możemy dostrzec sprawy i rozwiązania, które nas zaciekawiają, jak również zauważyć te aspekty rzeczywistości, z których coś nowego może wyniknąć.

2. „Alternatywy, możliwości, wybory” (AMW)

AMW to także sprawność ukierunkowania uwagi, to rozmyślny wysiłek, który zaowocuje opracowaniem jak najdłuższej listy możliwości do wyboru. Pozwala na przekształcenie ogólnego pragnienia czy chęci w **konkretną instrukcję postępowania**. Wielość możliwości działania dotyczy w zasadzie każdej sytuacji: tę samą sprawę można widzieć z różnych (alternatywnych) stron; w danej sytuacji można podjąć różne (odrębne) działania; mogą istnieć różne (odmienne) rozwiązania danego problemu; można różnie podchodzić do problemu, żeby znaleźć wyjście z sytuacji; można w różny sposób interpretować jakieś zdarzenie.

AMW pozwala znaleźć właściwe rozwiązanie na podstawie różnych podejść poznawczych, jak również umożliwia wieloaspektowy sposób interpretowania jakiegoś zdarzenia (także w nauce istnieją alternatywne hipotezy dotyczące przyczyn danego zjawiska). AMW, tak jak inne narzędzia, należy stosować w sposób zamierzony i sformalizowany, przestrzegając procedury kolejnych kroków analizy. Tylko wtedy będzie ono naprawdę wartościowym narzędziem dociekań poznawczych, umożliwi prowadzenie dyskusji klasowych porządkujących analizowany materiał.

Narzędzia tego można użyć, proponując rozważenie jakiejś ważnej decyzji – np. pójścia całą klasą na węgry. Uczniowie mają ograniczony wybór: idziemy albo nie idziemy? AMW może pomóc w znalezieniu innych wariantów tej inicjatywy. Warto wykorzystać

tę metodę, analizując sytuację Cezarego Baryki: wzmocnić państwo na drodze powolnych reform czy rewolucyjnych zmian? A może są inne ścieżki?

3. „Rozważ wszystkie czynniki” (RWC)

RWC jest sprawnością kierowania uwagi na rzeczywistość w taki sposób, aby **poszerzyć postrzeganie**. Narzędzie to można nazwać sposobem skonkretyzowania ogólnej intuicji, spojrzeniem na sprawę w szerokim kontekście.

„Posłużyć się RWC” oznacza wziąć pod uwagę wszystkie uwarunkowania, okoliczności jakiejś sytuacji, jakiegoś problemu, zadania, dylematu, paradoksu. Stosując tę metodę, nie próbujemy oceniać znaczenia poszczególnych czynników, dążymy jedynie do sporządzenia jak najpełniejszej ich listy. Im bardziej formalnie i z premedytacją używamy tego narzędzia, tym skuteczniej ono działa.

Przesłanie poznawcze RWC polega więc na rozbudowywaniu listy czynników z wykorzystaniem ich wnikliwej identyfikacji. Staramy się dostrzec, co zostało pominięte w sporządzonym zestawie czynników. Czy możemy dodać jeszcze jeden czynnik do listy, którą ułożyliśmy? Co jeszcze trzeba wziąć pod uwagę? Jest oczywiście różnica między czynnikami ważnymi i mniej ważnymi, ale w tym przypadku główny nacisk kładziemy na samo ich wyszukiwanie. W praktyce zbyt często uruchamiamy jakąś akcję, nie posłużwszy się uprzednio namysłem opartym na RWC. Tymczasem jest to podstawowe, bardzo proste narzędzie, które – właściwie stosowane – okazuje się bezcenne.

RWC można wykorzystać podczas dyskusji co do zasadności Powstania Warszawskiego – krążąc wokół archetypowego pytania: „bić się czy nie bić?”. Reprezentantom młodego pokolenia można zaproponować wyzyskanie tej metody podczas rozważań typu: „być Polakiem czy być Europejczykiem?”.

4. „Skutki i następstwa” (SiN)

To narzędzie skoncentrowanego namysłu jest związane z takim postrzeganiem rzeczywistości, które służy do badania konsekwencji zdarzeń, zachowań, wyborów czy postaw.

Ucząc się na zajęciach wielu przedmiotów dostrzegania przyczyn i skutków, traktuje się je w konsekwencji jako umiejętność pierwszoplanową. W życiu codziennym śledzenie relacji skutków do podejmowanych decyzji powinno być czymś powszednim. Jeżeli nasze myślenie (decyzja, wybór, plan, zamierzenie) prowadzi do jakiegokolwiek działania w przyszłości, to trzeba się przyjrzeć skutkom tego działania. SiN wymaga zarówno **dociekania**, jak i **oceny** tego, co może się zdarzyć w przyszłości. Czy to się uda? Jakie będą z tego korzyści? Co niesie ryzyko i zagrożenia? Jak to pociąga za sobą koszty? Narzędzie myślowe SiN to instrukcja świadomego rozważania konsekwencji określonej decyzji czy działania,

jak również wszelkich zależności zachodzących w analizowanych sytuacjach, np. wydarzeniach historycznych.

Stosując tę metodę, można wziąć pod uwagę zagadnienie: czy należy pielęgnować niepodległość kraju? Obecnie wielu Polaków kieruje się przekonaniem, że w ramach wspólnoty europejskiej mamy zagwarantowaną niepodległość – ale czy na pewno tak jest? Weźmy zatem pod lupę skutki i następstwa postawy nieprzejmowania się ochroną narodowej i państwowej niepodległości.

5. „Inne punkty widzenia” (IPW)

To bardzo intrygujące narzędzie myślowe! Należy do najczęściej wykorzystywanych w trakcie wspólnych dociekań, dyskusji i debat. Jest jednakże narzędziem najczęściej używanym w statusie deklaratywnym – stanowi jedynie postulat poznawczy, który w praktyce faktycznie bywa przez większość z nas ignorowany jako umiejętność dostrzegania spraw i zjawisk z punktu widzenia kogoś innego. Ludzie bowiem deklarują, że patrzą na sprawy z różnych punktów widzenia, choć faktycznie biorą pod uwagę jedynie własne odczucia.

Używanie IPW wymaga od nas, abyśmy starali się postawić w sytuacji innych ludzi, znaleźć się w ich skórze, zobaczyć sytuację czy problem ich oczami. Jest to procedura dwufazowa. Po pierwsze, trzeba określić, kogo dotyczy konkretna sytuacja, sporządzić listę osób (czy grup), których interesy (lub racje) wchodzi w grę. Druga faza to próba oglądu sytuacji oczami innych ludzi.

Należy zwrócić uwagę, że posługując się IPW, mamy za zadanie rozważać, co ludzie naprawdę myślą w danym momencie, a nie – co powinni myśleć! W IPW ważne jest uznanie subiektywizmu racji. Trzeba starać się przyjąć cudzy punkt widzenia i z niego spojrzeć na zagadnienie. Można zatem – i należy – wziąć pod uwagę również to, co wiemy o rzeczywistych poglądach danych osób (czy grup). Tak więc IPW jest „mieszanką” zawierającą zarówno **rzeczywiste poglądy** zainteresowanych ludzi, jak i **nasze wyobrażenie** o ich racjach, stanowiskach czy interesach.

To narzędzie warto zastosować, poddając refleksji kwestię: „otwierać granice – czy ich strzec”? Młode pokolenie doświadcza przyjazności fenomenowi otwartych granic w strukturze Unii Europejskiej i dowiaduje się o konieczności ich zamykania przed falami tzw. nielegalnych emigrantów. Co o tym myślą Polacy? Jakimi przesłankami kieruje się rząd? Co mogą sądzić o tej sytuacji sąsiedzi Polski, a co sami emigranci?

6. „Zbadaj obie strony” (ZOS)

Stosowanie tego narzędzia prowadzi do uzyskania możliwie największego stopnia obiektywizmu. Zwykle dyskutanci starają się znaleźć słabe punkty w argumentacji oponenta. Zadaniem tej sprawności jest natomiast aktywnie rozpoznać i zgłębić obie strony każdego

konfliktu, sporu czy zagadnienia. Pytanie zasadnicze „kierujące uwagę” i „poszerzające pole obserwacji” brzmi: **Jak naprawdę wygląda odmienny punkt widzenia (stanowisko) drugiej strony?** Podczas stosowania tej sprawności staramy się skierować nasze myślowe rozpoznanie na właściwe, często ukryte „zaplecze” zagadnienia: chodzi o możliwie obiektywne naturalne badanie.

Strategią praktyczną może być wykorzystanie następującego scenariusza: prosimy kogoś o przedstawienie jednego poglądu, a później, w ostatniej chwili, o przedstawienie innego. Oczywiście w ramach sprawności myślowej ZOS można wyrazić własny punkt widzenia, własny system wartości czy własne preferencje, ale zasadą jest, że mamy je formułować dopiero wtedy, gdy już zrobiliśmy obiektywne rozpoznanie, nigdy przedtem. Stosowanie narzędzia ZOS w trakcie nauki uwrażliwia na dostrzeganie różnych zdań i opinii w występujących obok siebie poglądach.

Obecnie Polska rzeczywistość społeczna jest w swej codzienności wyraźnie spolaryzowana: jedni są niemalże absolutnie za, a drudzy niezmiennie i zdecydowanie przeciw... (w miejscu wielokropka warto wstawić którykolwiek z „gorących” tematów poruszanych aktualnie w mediach). Zastosowanie ZOS może się okazać dobrym sposobem kształtowania postaw i charakterów negocjacyjnych.

IV Bibliografia

- Bocheński I.M., (1989), *O patriotyzmie*, Warszawa: Wydawnictwo Odpowiedzialność i Czyn.
- *de Bono E., (1994), *Naucz swoje dziecko myśleć*, tłum. Madaliński M., Warszawa: Świat Książki.
- *de Bono E., (1995), *Naucz się myśleć kreatywnie*, tłum. Madaliński M., Warszawa: Prima.
- *de Bono E., (1996), *Sześć kapeluszy, czyli sześć sposobów myślenia*, tłum. Patterson M., Warszawa: Medium.
- *de Bono E., (1997), *Sześć butów czyli sześć sposobów działania*, tłum. Patterson M., Warszawa: Medium.
- *de Bono E., (1998), *Atlas myślenia dla menedżera*, tłum. Kowalczyk M., Warszawa: Medium.
- *de Bono E., (1998), *Myślenie równoległe*, tłum. Dmoch K., Warszawa: Prima.
- *de Bono E., (1999a), *Jak być bardziej interesującym*, tłum. Sawicka-Chrapkiewicz A., Poznań: Rebis.
- *de Bono E., (1999b), *Jak myśleć sprawniej. Przewodnik myślenia innowacyjnego*, tłum. Kowalczyk M., Warszawa: Medium.
- Dmowski R., (1994), *Myśli nowoczesnego Polaka*, Wrocław: Nortom.

Ośrodek Rozwoju Edukacji
00-478 Warszawa
Aleje Ujazdowskie 28

www.ore.edu.pl